

A KÖTELESRÉS Z JOGINTÉZMÉNYÉNEK NÉHÁNY ÉRDEKES KÉRDÉSE

INTERESTING LEGAL ISSUES CONCERNING THE LEGAL INSTITUTION OF THE FORCED SHARE

Halász Szilárd – Leszkoven László *

Abstract

The forced share is a legal institution that insures the minimum share of the next of kin of the testator in the estate and in the assets disposed of by an inter vivos transaction. The institution of the forced share is known in all European legal systems, with the exception of Anglo-Saxon law, and although its existence is questioned in today's socio-economic and demographic context, no modern legal system has yet abandoned it. The new Hungarian Civil Code has made substantial changes in a number of areas with regard to this institution, but there are still unanswered and controversial topics which are for jurisprudence and case law to resolve. This article attempts to highlight some of these issues and to propose solutions.

Keywords: civil law, law of succession, forced share, statute of limitations, legal succession, donation, liability, enforcement of rights, temporal application, savings deposit

Absztrakt

A kötelesrész olyan jogintézmény, amely biztosítja az örökhagyó legközelebbi hozzátartozóinak minimális részesedését a hagyatékból és az élők közötti jogügylettel elidegenített vagyontárgyakból. A kötelesrész intézménye az angolszász jog kivételével valamennyi európai jogrendszerben ismert, és bár létezése a mai társadalmi-gazdasági és demográfiai viszonyok között megkérdőjeleződik, egyetlen modern jogrendszer sem mondott még le róla. Az új magyar Polgári Törvénykönyv számos területen jelentős változásokat hozott ezen intézmény tekintetében, de vannak még megválaszolatlan és vitatott kérdések, amelyek megoldása a joggyakorlatra és az ítélkezési gyakorlatra vár. Ez a cikk kísérletet tesz arra, hogy rávilágítson néhány ilyen problémára, és azokra megoldási javaslatokat is megfogalmaz.

Kulcsszavak: polgári jog, öröklési jog, kötelesrész, elévülés, jogutódlás, ingyenes adomány, felelősség, igényérvényesítés, időbeli hatály, takarékbetét

1. Bevezetés

A kötelesrész az örökhagyó legközelebbi hozzátartozóinak a hagyatékból és az élők közötti jogügylettel elidegenített vagyonelemekből való minimumrészesedését biztosító jogintézmény. A kötelesrész intézménye az angolszász jogrendszerek kivételével valamennyi európai jogrendszerben ismert, és bár a mai társadalmi-gazdasági-demográfiai viszonyok között létjogosultsága megkérdőjeleződött, még egyetlen olyan modern jogrendszer sem szakított

---

* Halász Szilárd ötödéves, nappali tagozatos hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, hsz9978@gmail.com. Leszkoven László egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék, laszlo.leszkoven@uni-miskolc.hu;

vele, amely korábban alkalmazta. Az új Ptk. számos helyen lényeges változtatásokat eszközölt a kötelelőrész vonatkozásában, azonban továbbra is akadnak megválaszolatlan és vitatott kérdések, amelyek feltárása a jogtudományra és a joggyakorlatra hárul. Jelen cikk kísérletet tesz néhány ilyen kérdésre rávilágítani és megoldási javaslatot szolgáltatni.

2. A kötelelőrészi igény elévülése

Az új Ptk. *expressis verbis* meghatározza, hogy a kötelelőrészi igényre kötelmi igényként kell tekinteni és mint olyan, az 5 év alatt évül el.¹ Az igény érvényesítésére illetve az elévülésre a kötelmi jog általános szabályai természetesen irányadók voltak korábban is és továbbra is azok, így az elévülés nyugvására és megszakítására vonatkozó szabályokat itt is megfelelően kell alkalmazni.

A bírói gyakorlat a kötelelőrészi igény kapcsán kimondja, hogy az csak akkor érvényesíthető, ha az örökösök és az öröklés rendje tisztázott. Így ha végrendelet érvénytelenségének megállapítása iránti per van folyamatban, annak jogerős befejezéséig az elévülés nyugszik. Az írásbeli felszólítás pedig az elévülést megszakíthatja, amennyiben a kötelelőrész iránti igényt érvényesítő bizonyítani tudja, hogy a felszólító levél a címzetthez megérkezett.² Megjegyzést érdemel, hogy a kötelelőrészi igény kapcsán nem csak az öröklés rendje lehet tisztázatlan, hanem a kötelelőrész alapja – és így mértéke – is vitás lehet, ami szintén befolyásolja a kötelelőrész iránti igény előterjesztését.

Az elévülési idő számítása szempontjából továbbá az is fontos, hogy a kötelelőrész iránti igény a hagyaték megnyílásával válik esedékessé.³ Azonban a bírói gyakorlat elismeri, hogy ha a jogosult később, adott esetben a hagyatéki tárgyaláson szerez tudomást arról, hogy a hagyatékot nem ő örökölte, akkor ez olyan menthető oknak számít, ami az elévülés nyugvása szabályainak alkalmazását alapozhatja meg.⁴ Ezt erősíti meg az a bírói gyakorlat is, miszerint az elévülés nyugvására vezető igényérvényesítési akadálynak minősül, ha a kötelelőrészre jogosult számára csak a hagyaték megnyílása után válik egyértelművé, hogy a hagyatékban nem a törvényes öröklés rendje érvényesül, s hogy mi a hagyaték köre.⁵

Vékás Lajos szerint a kötelelőrész iránti igény elévülését megszakítja, ha a jogosult igényét, mint öröklési igényt érvényesíti, vagy a végintézkedést megtámadja. Azonban más kommentárirodalom által vallott álláspont szerint ez pusztán az elévülés nyugvását eredményezi lévén, hogy másik, kapcsolódó igénynek az érvényesítése az elévülési szabályok szerint az elévülést nem szakítja meg, így az ilyen cselekmény inkább az igényérvényesítést akadályozó menthető oknak minősül.⁶ Meglátásunk szerint e két követelés, habár egymással szorosán összefüggő jogviszonyból származik, mégsem tekinthető egymással azonos követelésnek, tekintettel a jogviszonyok jellegéből adódó különbségekre. Ebből pedig az következik, hogy a Ptk. elévülés megszakítására⁷ vonatkozó rendelkezésének alkalmazása nem lehet megalapozott, azonban a fenti körülmény elévülést nyugvását megalapozó menthető

¹ Ptk. 7:76. §.

² BH+ 2013.6.234.

³ BH 1996.7.366.

⁴ BH 1995.6.343.

⁵ BH 2016.3.62.

⁶ TÓKEY Balázs In: CSEHI – BODZÁSI – TÓKEY (szerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 2438.

⁷ Ptk. 6:25§ (1) c) pont.

okként elfogadhatónak látszik, lévén, hogy folyamatban lévő öröklési per esetén az abban hozott döntés hiányában nem lehet a kötelesrészi igényről sem érdemben nyilatkozni.

3. A kötelesrészre való jogosultság jogutódlásának kérdése

Jelentős dogmatikai kérdést képez, hogy hogyan tekintünk a kötelesrész iránti igényre: egy egyszerű kötelmi igényként, ami az örökhagyó halálának pillanatában keletkezik, vagy pedig egyfajta várományként, ami az örökhagyó halálakor átfordul egy vagyonjog általános szabályai alá eső igénnyé – feltéve, ha a várományos túléli az örökhagyót.⁸ Ebben a tekintetben különbözik a régi és az új Ptk. bírósági gyakorlata.

A korábbi Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata egyértelműen elismerte, hogy abban az esetben, ha a kötelesrészre jogosult már pert indított és közben meghalt, akkor jogutódjának jogában állt a per folytatása.⁹ Ellenben jogutódjának saját nevében történő igényérvényesítésre „csak kivételes esetekben és csak akkor volt lehetőség, amikor egyértelműen megállapítható volt, hogy a kötelesrészre jogosult igényét maga is érvényesíteni kívánta, és abban csak valamilyen kívülálló ok akadályozta meg.”¹⁰ Ilyen volt, ha az örökhagyó halálát követően rövid időn belül a kötelesrészre jogosult is meghalt, ezért igényét már nem tudta érvényesíteni¹¹, vagy cselekvőképességét kizáró gondokságra szorultsága miatt került olyan helyzetbe, hogy ezirányú igényét nem tudta érvényesíteni.¹²

Ezzel szemben a Kúria egy 2019-es döntésében kimondta, hogy „a kötelesrész iránti követelés a hagyaték részeként átszáll a kötelesrészre jogosult örökösére, mint általános jogutódra”.¹³ A Kúria kiemelte, hogy a korábbi Legfelsőbb Bíróság BH 1994.7.367 sz. döntése, miszerint a köteles rész - mint kötelmi jellegű pénzkövetelés – engedményezhető, dogmatikailag ellentétben áll a Legfelsőbb Bíróság azon gyakorlatával, melynek értelmében a kötelesrészi igényt jogutód csak kivételesen érvényesítheti saját nevében.

A kötelmi követeléseket kétfelé lehet osztani: főszabály szerint kötelmi követelések esetén van helye jogutódlásnak, kivételes esetben ugyanakkor léteznek ún. célkötelmek (személyes jellegű kötelmek), amelyek jogszabályból fakadóan a jogosulthoz kötődő célt szolgálnak. A kötelesrész iránti igényt nem tekinthető célkötelmenek, mivel esetében a nyújtott szolgáltatás rendeltetése, célja közömbös. Önmagában az, hogy a Polgári Törvénykönyv meghatározza a kötelesrészre jogosult alanyi kört, nem teszi a kötelesrész iránti követelést célhoz kötött kötelemmé. A kötelesrész pedig annak szabályaiból fakadóan nem tekinthető személyhez kötött követelésnek, sokkal inkább vagyoni igényként lehet felfogni, ahol azonban a jogszabály nem zárja ki a jogutódlást. Vagyoni igény és kötelmi követelés mivoltának köszönhetően pedig egyetemes jogutódlásnak igen is van helye az ötéves elévülési időn belül. Tehát a Kúria sem jogszabályi, sem dogmatikai alapját nem találta annak, hogy a jogutódlásnak feltétele legyen egy olyan jogilag értékelhetetlen követelmény, hogy az eredeti jogosult tervezte-e az igényérvényesítést.¹⁴

⁸ OROSZ Árpád: Bírói szemmel. Közjegyzők Közlönye 2020/1., 85-90.

⁹ GELLÉRT György (szerk.) Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez 1834-1835. (Továbbiakban: Régi Ptk. Kommentárja).

¹⁰ BH+ 2009.10.453.

¹¹ Régi Ptk. Kommentárja i.m., 1834-1835.

¹² BH2004. 113.

¹³ BH 2019.8.229.

¹⁴ Uo.

Ezzel a döntésével a Kúria lényegében visszatért ahhoz a régi magyar magánjogunkban¹⁵ alkalmazott elvhez - amit már a XIX. század végén is kimondtak - hogy a kötelesrészi igény egyfajta váromány¹⁶, amire az általános vagyoni szabályok vonatkoznak a jogutódlás tekintetében. Azonban a Szladits által megfogalmazott „akarati elv” miszerint „kötelesrész a jogosultnak a legszemélyesebb joga, s minthogy a kötelesrész érvényesítése a halott iránti kegyeletet érinti, ezt a jogot a kötelesrészes akarata ellenére nem lehet érvényesíteni”¹⁷ annyiban mégis tovább él, hogy ha a kötelesrésze jogosult kinyilvánította azon akaratát, hogy ő nem kíván kötelesrész iránt igényt érvényesíteni, akkor azt a jogutódoknak természetesen tiszteletben kell tartaniuk.¹⁸

A probléma mindenesetre összetett: „állatorvosi lóként” magán viseli a kötelesrész jogi intézményének minden bizonytalanságát, pontosabban e bizonytalanság minden szóba jövő következményeit. A kötelesrész az öröklés folyamatába beékelődő kötelmi igény, amely mintha élvezné a dogmatikai kiforratlanságot. A Szladits Károly által megfogalmazott „akarati elv” következetes végigvitelével nem feltétlenül lehet és nem is kell maradéktalanul egyetérteni: a tetszetős megfogalmazás ellenére a kötelesrész érvényesítésének joga nem vonható az örökhagyó iránt érzett kegyeleti jogok ernyője alá. Ellentmond e megközelítésnek már az az alapvetés is, hogy a kötelesrész iránti igény vagyoni természetű, vagyoni értékre szóló és a klasszikus vagyoni jog szabályai szerint működő követelés: nem tapad személyhez, átruházható, örökölhető és végrehajtható alá is vonható.

Úgy érezzük, hogy a kötelesrész tudatosan elhatárolandó az öröklési igényektől. Az örökléssel, mint halál esetére szóló jogutódlással való kapcsolata lényegében abban ragadható meg, hogy az örökléssel való vagyónhármlást a kötelmi követelés jogi eszközével korrigálni szándékozó intézményről van szó: ezt kell érteni akkor, amikor a kötelesrésze, mint az öröklési jogban a végintézkedési szabadság és a legközelebbi hozzátartozók minimum öröklési joga közé „beékelődő” intézményre tekintünk. Tudomásul kell venni, hogy e korrekciós megoldás óhatatlanul felvet surlódásokat, a megoldások egy része pedig nem feltétlenül logikus, sokszor talán nem is igazságos. A kötelesrész jogintézménye ugyanis – vitát tűrő nézetünk szerint – kiváltképpen azért sajátos, mert egységes jogintézményként próbál élők közötti és halál esetére szóló rendelkezéseket utólag „igazítani” amikor pl. az igazságos öröklés jelszavával élve beavatkozik az örökhagyó által még életében kötött ingyenes szerződések sorsába is.

4. A kötelesrész alapját képező ingyenes adományok kérdése

A Ptk. megfogalmazásában a kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értéke.¹⁹ Még a korábbi Ptk. az ingyenes juttatások kötelesrészehez való hozzászámítását 15 évig tette lehetővé, addig az új kódex értelmében már nem tartozik a kötelesrész alapjához az örökhagyó által a halálát megelőző tíz évnél régebben bárkinek juttatott ingyenes adomány értéke.²⁰

¹⁵ Lásd: Magyar Királyi Kúria 43. számú Teljes Ülési Döntvénye (1889.V.17.).

¹⁶ Beck Salamon „A köteles részes jogállása” c. munkájában többször is várományként hivatkozik a kötelesrésze. Vö. BECK Salamon: A köteles részes jogállása. A Magyar Jogászegylet 1910. évi pályázatán megjutalmazott pályamunka. Magyar Jogászegylet Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1913.

¹⁷ SZLADITS Károly: A magyar magánjog vázlatja II., Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1937. (reprint: Pécs, 1999.), 466.

¹⁸ OROSZ: i.m., 85-90.

¹⁹ 7:80. § (1) bekezdés.

²⁰ 7:81. § (1) a) pont.

Weiss Emília, a családi és öröklési jog neves hazai kutatója, kodifikációs munkája során azt tartotta volna a legkézenfekvőbbnek a magyar jog szempontjából, ha holland és osztrák mintára – az új Ptk. rendelkezéseit kiegészítendő - más megítélés alá esik a kötelesrészre jogosult részére juttatott (ahol nem érvényesülne ilyen korlátozás, tehát mindenképpen kötelesrész alapját képezné az adomány) és egyéb személy részére juttatott (ahol érvényesülne a tízéves szabály) adomány között. Végül az új Ptk. ilyesfajta megkülönböztetés alkalmazását nem írta elő.²¹

Álláspontunk szerint azonban igenis indokolt lett volna e két személyi kör ilyen szempontú megkülönböztetése, tekintettel arra, hogy még a kötelesrészre jogosultaktól joggal lenne elvárható, hogy az örökhagyótól még élete során kapott, nagyobb értékű adományok tekintetében helyt álljanak a többi kötelesrészre jogosulttal szemben – akár hosszabb időn keresztül is, addig egyéb más személyektől - meglátásunk szerint - nem várható el, hogy a számukra juttatott ajándék, illetve az abból fakadó helytállási kötelezettség egyfajta Damoklész kardjaként lebegjen felettük – akár évtizedeken keresztül. Weissel ellentétben azonban nem gondoljuk, hogy a kötelesrészre jogosult egész életében helytállással kellene, hogy tartozzon az általa kapott adományért, véleményünk szerint csupán maga a differenciálás beépítése lenne indokolt (pl. kötelesrészre jogosultak -10 év, egyéb személyek – 5 év).

5. A kötelesrész kielégítéséért való felelősség kérdése

A Ptk. szigorú sorrendet állít fel annak tekintetében, hogy a kötelesrészre jogosult kitől követelheti a kötelesrész kiadását vagy – a betudás utáni – kiegészítését. A kötelesrész kielégítéséért elsősorban a hagyatékban részesedő személyek felelnek. Ennek az egyszerű magyarázata, hogy a hagyatékban részesülőeknek valószínűbb, hogy számolniuk kell kötelesrészi igénnyel, mint a megajándékozottaknak²² így indokolt őket kevésbé „igénybe venni”. Fontos kiemelni, hogy a Ptk. szóhasználatával szemben ez nem egy felelősségi kapcsolat, inkább helytállási kötelezettségről van szó, lévén a kötelesrész kiadására kötelesek nem menthetik ki magukat e kötelezettség alól. A hagyatékból részesülő (elsősorban örökös) kizárólag akkor mentesülhet a kötelesrész kiadása alól, ha a kötelesrész alapjához tartozó juttatástól önhibáján kívül elesett.²³ Ilyen esetnek minősül például, ha az állam a végrendeleti örököstől a hagyatékba tartozó ingatlanokat jogszabállyal, ellenszolgáltatás nélkül elvonja.

A kötelesrésznek a hagyatékból ki nem elégíthető részéért az örökhagyó által a halálát megelőző tíz éven belül megadományozottak adományaik időbeli sorrendjére tekintet nélkül felelnek.²⁴ A megadományozott helytállási kötelezettsége a helyes jogirodalmi álláspont szerint, akkor is fennáll, ha az adomány a kötelesrészi igény előterjesztésekor már nincs meg, amennyiben azt a megadományozott adott esetben felhasználta, felélte, elcserélte vagy továbbértékesítette.²⁵ Egyetlen kimentési lehetősége a megadományozottnak, ha bizonyítja, hogy juttatástól önhibáján kívül esett el, ilyenkor ugyanis a kötelesrészt nem felel. Ilyen például, ha az ajándék egy vis maior esemény pl. természeti katasztrófa folytán megsemmisül.²⁶

Az „önhibán kívül való elesésre” a jogirodalom a felróhatósági mércét tekinti alkalmazandónak. Kérdésként merül fel azonban, hogy mi lesz azoknak az adományoknak a

²¹ WEISS Emília: A Ptk. öröklési jogi könyvének koncepciója. Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/6., 16-28.

²² VÉKÁS Lajos In: VÉKÁS – GÁRDOS (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz – 2. kötet. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2014, 2487.

²³ 7:84. § (3) bekezdés.

²⁴ Ptk. 7:84§ (1) b) pont.

²⁵ TÓKEY: i.m. 2460.

²⁶ Ptk. 7:84§ (3) bekezdés.

sorsa, amelyek jellegüknél fogva nem lehetnek meg a hagyaték megnyílásakor pl. tartás, tartozás elengedése vagy éppen egy drága nyaralásra történő meghívás. A kommentárirodalom egyes szerzői ilyen esetekben indokoltnak tartják a helytállási kötelezettség megállapítását.²⁷ Álláspontunk szerint azonban az ilyen eseteket nem szabad egységesen megítélni, mert még egy tartozáselengedés egyértelműen racionális alap a helytállási kötelezettség megalapozására, addig egy szegényebb sorsú barát a drága nyaralásra való évekkal ezelőtti invitálása alapján pénzt követelni nem feltétlenül tűnik méltányosnak. Bírói mérlegelés tehát mindenképpen indokolt ilyen esetekben is.

A Ptk. meghatározza, hogy a kötelesrész kielégítéséért való helytállási kötelezettség részarányos, azaz több személy felelősségének arányát juttatásaik figyelembe vehető értéke határozza meg.²⁸ Tehát e helytállásra kötelezettek nem egyetemlegesen, hanem az örökösök örökrészük egymáshoz viszonyított arányában²⁹, a megadományozottak pedig ingyenes adományaik egymáshoz viszonyított arányában³⁰ felelnek a kötelesrész kielégítéséért.

Létezik olyan jogirodalmi álláspont is, miszerint a részarányos felelősség szabálya kizárólag a megadományozottak egymás közötti felelősségi viszonyára lett megalkotva, így annak kiterjesztése, és ezáltal az örökösök egyetemleges felelősségére vonatkozó általános szabálytól való eltérés alaptalan és szükségtelen.³¹ Álláspontunk szerint helyesebbnek látszik Sándorfalvi Pap István okfejtése, miszerint az egyetemlegesség egy elsősorban hitelezők érdekében kialakult intézmény, ráadásul a kötelesrész megsértése nem teremt egy olyan egységes jogviszonyt a kötelesrészre jogosult és azok között, akiknek juttatása sérti a kötelesrészt, hogy abból egyetemleges kötelezettség keletkezne.³²

6. A kötelesrész kielégítéséért való felelősség mértéke

A hagyatékban részesülők helytállási kötelezettségére – így analóg értelmezést alkalmazva a megadományozottak felelősségére is – az általánosan elfogadott álláspont szerint a hagyatéki tartozásokért való felelősség általános szabályait kell alkalmazni.³³ Ezáltal a kötelesrész kielégítéséért elsősorban a juttatás tárgyaival és azok hasznaival felelnek a kötelesrészre jogosult felé (cum viribus felelősség), másodsorban, ha juttatás tárgyai vagy hasznai már nincsenek meg, akkor a juttatásik erejéig egyéb vagyonukkal is felelnek (pro viribus felelősség).³⁴

Leszkoven álláspontja szerint ez az értelmezés nem feltétlenül helytálló, lévén, hogy a kötelesrész pénzben való kiadásának főszabálya (7:86.§ (3)) elsőbbséget élvez a hagyatéki tartozásokért való felelősség általános szabályához képest (7:96.§ (1)), így a cum viribus felelősség elsődlegessége nem feltétlenül megállapítható.³⁵ Mindkét értelmezés mögött érthető logikai megfontolás, illetve nyelvtani értelmezés áll, így – álláspontunk szerint – jelen esetben

²⁷ TÓKEY: i.m. 2460.

²⁸ Ptk. 7: 84§ (2) bekezdés.

²⁹ BH1992.27.

³⁰ BH2000.354.

³¹ Régi Ptk. Kommentárja i.m., 1875.

³² SÁNDORFALVI PAP István In: SZLADITS Károly (szerk.): Magyar magánjog – VI. kötet – Öröklési jog, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939, 484.

³³ P. törv. IV. 20 297/1972.

³⁴ Ptk. 7:96§ (1) bekezdés.

³⁵ LESZKOVEN László: A kötelesrész kielégítése és a szerencseszerződések - gondolatok az új Polgári Törvénykönyv 7:80. § (4) bekezdésének ún. „kétéves szabályáról”, Polgári Jog 2016/3.

egy jogösszeütközésnek (kollízióknak) lehetünk szemtanúi, melynek orvoslása a jogalkotó feladata.

7. A kötelesrész iránti igény érvényesítése

Kötelmi jogi természetéből adódóan a kötelesrész iránti igényt a jogosultnak kifejezetten érvényesítenie kell, mégpedig az ötéves elévülési időn belül. Az érvényesítésre közjegyző előtti hagyatéki eljárásban, adott esetben perben van lehetőség.³⁶ Fontos, hogy a kötelesrész iránti igény elbírálására csak határozott kereseti kérelem alapján kerülhet sor.³⁷

Egyértelmű, hogy a kötelesrész iránti igény a hagyaték megnyílásával, azaz az örökgyó halálával keletkezik. Abban azonban már ellentmondásos a joggyakorlat, hogy kamat mikortól igényelhető a kötelesrész iránti követelés után. Az egyik esetben azt állapították meg, hogy kötelesrész iránti igény a hagyaték megnyílásával válik esedékessé, ezért – pénzben történő kiadás esetén – a kötelezett ezen időponttól kezdődően köteles késedelmi kamatot fizetni.³⁸ Más esetben azonban arra jutott a bíróság, hogy a kötelesrészi iránti igény lejárttá tétele az igény érvényesítésével történik meg, és kamat is ekkortól követelhető.³⁹ Álláspontunk szerint az utóbbi döntés logikusabbnak tűnik tekintettel arra, hogy a kötelesrészt való helytállási kötelezettség nem automatikus, igényérvényesítés hiányában tehát nem lehet észszerűen elvárni a kötelezettől a kötelesrész kielégítését, így az igényérvényesítésig kamatfizetési kötelezettségről igény hiányában nem is beszélhetünk.⁴⁰

Ez utóbbi álláspontot látszik alátámasztani az is, ha a kötelesrész iránti igény összetett természetéből indulunk ki. Igaz, hogy a kötelesrészt alapvetően pénzkövetelésként fogjuk fel, de nem téveszthetjük szem elől mégsem, hogy a jogosult a Ptk. 7:86.§ (4) bekezdésére hivatkozással – indokolt esetben – a kötelesrész egészben vagy részben természetben való kiadását is követelheti, erre azonban csak a hagyaték megnyíltát követően és csak a bíróság előtti eljárásban kerülhet sor. Itt tehát tanúi lehetünk egyrészt a pénzben megfogalmazott igény „természetbeli kiadásba” való átfordulásának, másrészt egy kényszerű idő intervallum ékelődik be az igény végső alakba formálódása és a kötelesrész kiadása közé.

8. A régi és az új Ptk. időbeli hatályának összevetése

Az új Ptk. 2014. március 15-én lépett hatályba. Felmerül a kérdés, hogy ezen időpont előtt tett végrendeletekre, melyik Ptk. szabályait kell alkalmazni. A Ptké. 65.§ (2) értelmében, ha az örökgyó végintézkedését a Ptk. hatálybalépése előtt tette, a kötelesrész mértékére a Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni. Tehát 2014. március 15. előtt tett végrendeletekre az 1/2-es, utána tett végrendeletekre pedig az 1/3-os mérték lesz az irányadó. Ezen szabályozás legfőbb indokál a jogbiztonság követelményének biztosítása szolgál, lévén, hogy az örökgyó végintézkedését a Ptk. hatálybalépése előtt még a régi Ptk. kötelesrészre irányadó rendelkezéseire figyelemmel tette.⁴¹

³⁶ VÉKÁS: i.m. (2014), 2489.

³⁷ BH1996.152.

³⁸ BH1996.366

³⁹ BH1988.186

⁴⁰ TÓKEY: i.m. 2462-2463.

⁴¹ T/12094 sz. törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről, 38.

Érdekesebb kérdés, hogy a kötelesrész alapjának számítására melyik Ptk. szabályait kell alkalmazni, tekintettel arra, hogy itt is jelentős változtatások történtek. A Ptké. nem ad kielégítő választ erre a kérdésre, mivel maga a jogszabály kizárólag a kötelesrész mértékéről beszél, és eközben a Ptk. 7:82.§-ára (kötelesrész mértéke) hivatkozik. A Ptké. indokolása is csak erős analógiát alkalmazva biztosít számunkra támpontot. Ezzel szemben az Új Ptk. Tanácsadó Testületének véleménye egyértelműen rendezi a kérdést, amikor kiemeli, hogy a kötelesrész mértéke nem egy önmagában meghatározott hányad, hanem az a kötelesrésztre jogosult igényét jelenti a kötelesrész kiadásáért felelős személyekkel szemben, a kötelesrészt ezért csak a kötelesrész alapjának és hányadának együttes figyelembevételével lehet meghatározni. Tehát korábban tett végrendeletek esetén a kötelesrész alapjára szintén a régi Ptk. szabályait kell alkalmazni.

Álláspontunk szerint helytelen azon kommentárirodalomban megjelenő álláspont, ahol azt hangsúlyozzák, hogy a kötelesrészt sértő ingyenes jognyilatkozat megtételének időpontja határozza meg, hogy a kötelesrész alapjának számításakor a régi vagy az új Ptk. szabályit kell figyelembe venni,⁴² tekintettel az előzőleg kifejtettekre.

9. A kötelesrész mértékének kérdése

A korábbi Ptk. a kötelesrész mértékét a törvényes örökrész felében határozta meg. Eredetileg a Bizottsági Javaslat nem akart változtatni az 1959-es Ptk. ezen szabályán⁴³, azonban Weiss már a kodifikációs munkája során jelezte, hogy volt az öröklési jogi munkacsoportban erre vonatkozó javaslat.⁴⁴ A kötelesrész mértéke az 1861-es ITSZ óta változatlan volt, az Országgyűlés azonban egy egyéni képviselői indítvány alapján mégis úgy döntött, hogy csökkenti a kötelesrész mértékét a törvényes örökrész harmadára.⁴⁵ Ezt sem az Alkotmányügyi Bizottság nem támogatta, sem pedig az akkori Kormány képviselője nem értett egyet vele. A változtatást alapvetően sem a bírói, sem a közjegyzői gyakorlat nem indokolta, emellett a Grosschmid által sokszor emlegetett „vérek jogának”, a jogalkotó mai szóhasználatával élve a „családi szolidaritás eszméjének” gondolatiságával is ellentétes.

Ezzel a módosítással a magyar Ptk. európai viszonylatban az egyik legmegengedőbbé vált – legalább is, ami az örökhagyó végintézkedési szabadságának terjedelmét illeti. Európa számos országában a kötelesrész mértéke magasabb, mint hazánkban. Egyértelmű statisztikát, illetve összehasonlítást azonban nem tudunk felmutatni, mivel számos országban ezen mérték - különböző szempontok szerint - differenciált. Példaként lehet felhozni Ausztriát⁴⁶ illetve Szerbiát⁴⁷, ahol az első törvényes örökösödési rendben (gyermek és házastárs) a kötelesrész mértéke fele annak, ami a törvény alapján járna, még a második örökösödési rendben (házastárs és szülők) a kötelesrész már csak egyharmada a törvényes örökösödési résznek.

⁴² VÉKÁS: i.m. (2014), 2481-2484.

⁴³ VÉKÁS Lajos: Grosschmid szelleme és gondolatai az új Polgári Törvénykönyv öröklési jogi szabályaiban, Magyar Jog 2013/5., 139.

⁴⁴ WEISS Emília: A magyar polgári jogi szabályok felülvizsgálata, különös tekintettel az öröklési jogra (2001) In: SZEIBERT Orsolya (szerk.): Weiss Emília családjogi és öröklési jogi tanulmányai, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 314.

⁴⁵ VÉKÁS: i.m (2014), 2483-2484.

⁴⁶ SZALMA József: A kötelesrész, a végintézkedési szabadság és az öröklési szerződések az európai és a magyar magánjogban, Jogtudományi Közlöny 2016/7-8., 373-383.

⁴⁷ BOÓC Ádám: Néhány megjegyzés az öröklési jog fejlődéséhez a délszláv államokban, különös figyelemmel Szerbiára, Közjegyzők Közlönye 2022/1., 5-16.

Álláspontunk szerint, ha nem is szükséges visszatérni a kötelesrész mértékének korábbi szabályozásához, indokolt lenne egy Szerbiához, illetve Ausztriához hasonló differenciált rendszer bevezetése, azzal a különbséggel, hogy nem a törvényes öröklési osztályok, hanem a kötelesrészre jogosultak között kellene különbséget tenni. Így egyrészt érvényre jutna a végintézkedési szabadság szélesítésének társadalom által elvárt és a jogalkotó által megvalósítani kívánt implementálása, másrészt a családi szolidaritás fenntartása is biztosított lenne.

Ezek alapján a Ptk. alábbi módosítását tartanánk indokoltnak:

7:82. § [A kötelesrész mértéke]

(1) Kötelesrész címén a kötelesrészre jogosult leszármazót annak fele, házastársát és szülőjét annak harmada illeti meg, ami neki - a kötelesrész alapja szerint számítva - mint törvényes örökösnek jutna.

Álláspontunk szerint az özvegy kötelesrészének alacsonyan tartása a leszármazóéhoz képest a korlátozott haszonélvezetének relatíve erős jellegéből fakadóan, még a szülők esetén a potenciálisan ági vagyontól származó megnövekedett kötelesrészi alap végett indokolt.

10. A takarékbetétek kérdése

A takarékbetétről szóló 1989. évi 2. törvényerejű rendelet (Tbtvr.) 10.§-a értelmében a nagykorú betétes a takarékbetét elhelyezésekor úgy rendelkezhet, hogy elhalálása esetén a takarékbetétet az általa megjelölt kedvezményezett részére kell visszafizetni. Az így elhelyezett takarékbetét nem tartozik a takarékbetétes hagyatékához, a kedvezményezett a takarékbetét felett a hagyatéki eljárás lefolytatásától függetlenül rendelkezhet. Az 1.§ (6) bekezdés alapján az előbbi rendelkezést a természetes személyek fizetésiszámla-szerződés és betétszerződés keretében hitelintézetnél elhelyezett pénzeszközeire is alkalmazni kell.

E rendelkezés több problémát is magába foglal. Egyrészt dogmatikailag vitatható, másrészt kérdéses, hogy a kötelesrész alapjához hozzá kell e számítani a betét összegét. A jogszabály szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy a haláleseti kedvezményezett nem hagyatékból részesülő személy, így őt legfeljebb megajándékozottnak lehet tekinteni. A bírósági gyakorlat is ezt az álláspontot tette magáévá.⁴⁸ Azonban ezen ajándékozást dogmatikailag leginkább halál esetére szóló ajándékozásnak lehetne tekinteni, ebben az esetben azonban nem beszélhetünk élők közötti ingyenes adományozásról, mivel a halál esetére megajándékozott az örökhagyó túlélésének feltételével szerezheti csak meg, ráadásul az ajándék tulajdonjogát sem ipso iure az örökhagyó halálával szerzi meg a megajándékozott, hanem ingó esetén birtokátruházás, ingatlan esetén pedig a tulajdonjog bejegyzése révén. Így felelősségük legfeljebb akkor állapítható meg, ha a kommentárirodalom analógiáját alkalmazva, a halál esetére megajándékozottat kötelmi hagyományosnak tekintjük.⁴⁹ Amennyiben az ő igényük kielégítése a kötelesrészre jogosult sérelmével történik meg, a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint felelnek a kötelesrészre jogosulttal szemben annyiban, amennyiben annak igénye nem nyert kielégítést.⁵⁰

⁴⁸ BH1978.3.120.

⁴⁹ Fontos kiemelni azonban, hogy a halál esetére szóló ajándékozás nem tekinthető mindig hagyománynak.

⁵⁰ FABÓ Tibor In: OSZTOVITS András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013- évi törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja – IV. kötet. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 705-706.

Ha az előbbi értelmezést el is fogadjuk, még mindig fennáll az a méltánytalan helyzet hogy haláleseti kedvezményezettek felelőssége csupán másodlagos a hagyatékban részesülőkhez képest, mivel de iure ajándékozásnak tekintünk egy de facto öröklési helyzetet. Emellett problémát jelent az is, hogy a kötelesrészre jogosultak csak igen nehezen tudnak információt szerezni ezeknek a betétösszegnek a meglétéről és a nagyságáról.⁵¹

Meglátásunk szerint a törvényerejű rendelet szövegét a következőféleképpen kellene módosítani:

10. § Nagykorú betétes a takarékbetét elhelyezésekor úgy rendelkezhet, hogy elhalálózása esetén a takarékbetétet az általa megjelölt kedvezményezett részére kell visszafizetni. Az így elhelyezett takarékbetét hozzátartozik a takarékbetétes hagyatékához.

11. Végszó

Összességében elmondható, hogy az új Ptk. kötelesrészi szabályai a mai társadalmi-gazdasági-demográfiai követelményeknek való megfelelésre és a joggyakorlat által felvetett problémák megoldására lényegesen kedvezőbb jogszabályi alapot adnak. A kötelesrész intézményének lényegét jelentő komplexitás továbbra is feltehetően sok vitára alapot fog adni, ám a legtöbb gyakorlatban is felmerülő kérdésre a bírói gyakorlat megfelelő választ képes adni. Csupán néhány olyan terület maradt, ahol jogalkotó által megoldandó feladattal találkozhatunk. A legtöbb – akár jogirodalomban, akár joggyakorlatban megjelenő – vitatott, ellentmondásos témakör azonban viszonylag könnyen rendezhető lenne.

---

⁵¹ TÓKEY: i.m. 2324-2325.